

SARIQ GULSAFSAR (IRIS PSEUDACORUS L.) O`SIMLIGINING MORFOLOGIK XUSUSIYATLARI

D.G'. Sodiqova

DTPI o'qituvchisi,

B.O. Xujayev

Biologiya ta'lim yo'nalishi 4-bosqich talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10933625>

Annotatsiya. Hozirgi vaqtgacha ko'pgina olimlar tomonidan respublikamiz sharoitida dorivor o'simliklarning iqlimlashtirilishi va introduktsiyasi muammolari bo'yicha anchagina tadqiqotlar amalga oshirildi va o'zga hududlardan keltirilgan o'simliklarning turli introduktsiya sharoitlaridagi bioekologik xususiyatlari o'rganilib, O'zbekiston florasida yanada boyitib kelinmoqda. Ushbu maqolada Sariq gulsafsar (*Iris pseudacorus* L.) o'simligining morfologiyasi va xususiyatlari haqida ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: Sariq gulsafsar, *iris pseudacorus*, botqoq gulsafsari, ildizpoya, gulpoya.

MORPHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF THE YELLOW FLOWER (IRIS PSEUDACORUS L.) PLANT

Abstract. Until now, many scientists have carried out many studies on the problems of acclimatization and introduction of medicinal plants in the conditions of our republic, and the bioecological characteristics of plants brought from other regions under different conditions of introduction have been studied, and the flora of Uzbekistan is becoming more enriched. This article provides information on the morphology and characteristics of the yellow iris (*Iris pseudacorus* L.) plant.

Key words: Yellow lily of the valley, *iris pseudacorus*, swamp lily of the valley, rhizome, gulpoya.

МОРФОЛОГИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА РАСТЕНИЯ ЖЕЛТОЦВЕТКОВОГО (IRIS PSEUDACORUS L.)

Аннотация. К настоящему времени многими учеными проведено множество исследований по проблемам акклиматизации и интродукции лекарственных растений в условиях нашей республики, изучены биоэкологические особенности растений, привезенных из других регионов в различных условиях интродукции, а также флора Узбекистана еще больше обогатилась. В статье представлены сведения о морфологии и характеристиках растения ирис желтый (*Iris pseudacorus* L.).

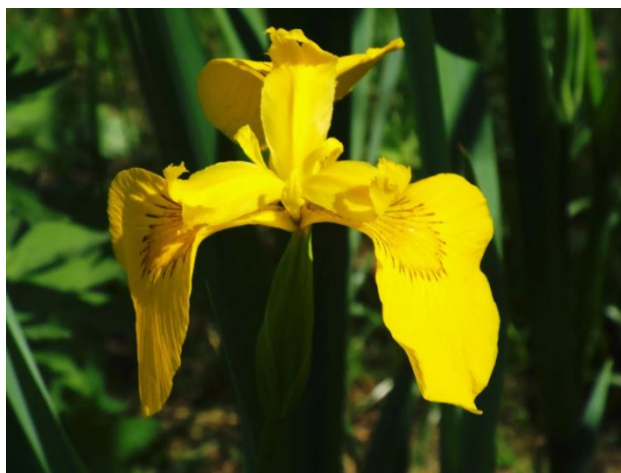
Ключевые слова: Ландыш желтый, ирис псевдокорус, ландыш болотный, корневище, гулпоя.

O'zbekiston tabiati o'zining betakror go'zalliklari, quyoshi, havosi, tuprog'i va suvi bilan alohida ajralib turadi. O'simliklar olami juda xilma-xil bo'lib, 4500 ga yaqin o'simlik turlari o'sadi. Ular orasida dorivor, manzarali, bo'yoqbop, oziq-ovqat, yem-xashak, vitaminli, efir-moyli, asal shirali o'simlik turlari mavjud. Shundan 577 ga yaqini dorivor o'simliklar bo'lib, ulardan unumli foydalanish, shaharlar va boshqa aholi yashaydigan hududlarni manzarali o'simliklar bilan boyitish dolzarb vazifalardan hisoblanadi [1].

Dorivor o'simliklardan xalq tabobatida har xil damlamalar va malhamlar tayyorlab foydalanib kelingan, keyinchalik fan va texnikaning rivojlanishi bilan olimlarning o'simliklarga bo'lgan qiziqishi ortib bordi. Ular mukammal o'rganilib, rasmiy tibbiyotda keng qo'llanila boshlandi.

Adabiyotlardan [2], [3] ma'lumki, *Iris pseudacorus* L. dorivor o'simlik sifatida xalq tabobatida bir qancha kasalliklarni davolashda keng qo'llanilib kelinayotgan o'simlik bo'lib, dorivorlik xususiyatidan tashqari, manzarali, bo'yoqbop, asal shirali o'simlik hamdir. Shuning uchun bu o'simlikni introduksiya sharoitida ko'paytirishga zamin yaratish muhim ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

***Iris pseudacorus* L.** ko'p yillik o't o'simlik bo'lib, bo'yi 75-160 sm, ildizpoya bo'lakchalarining uzunligi 8-10 sm, qalinligi 2-3 sm bo'lib, ustki tomoni oqish-qo'ng'ir, kesilganda ichki qismi binafsha-pushti rangda. Ildizpoyasining kuchsiz hidi va biroz burishtiruvchi mazasi bor, tarkibida oshlovchi moddalar bo'ladi. Bargi keng qilichsimon yoki chiziqsimon yashil rangli, uzun, o'tkir uchli, parallel tomirlangan, eni 2-3 sm. Gulpoyasi tik o'suvchi, silliq, ichki qismi mustahkam, yuqori qismi 3-4 ta yon shoxlardan iborat, uzunligi 70-130 sm. Gullari yirik, shoxlarida yakka-yakka joylashgan, gulqo'rg'on oddiy, sariq rangli, 6 ta gulqo'rg'on bo'laklaridan iborat bo'lib, 3 tadan 2 qator joylashgan. Gulqo'rg'on tashqi bo'laklarining uzunligi 5-7 sm, eni 2,5-4 sm, ichki bo'laklari qisqargan bo'lib, yuqoriga qaragan, uzunligi 15-25 mm (1-rasm). May – iyun oylarida gullaydi, mevasi avgustda yetiladi [2], [4], [5].

1-rasm. *Iris pseudacorus* ning umumiy ko'rinishi

Iris pseudacorus ning mevasi ko'p urug'li, yirik, ovalsimon, uzunligi 5-10 sm, eni 1,5-2 sm, tepa qismida kalta tumshuqchasi bor, uch chanoqli ko'sakcha. Urug'i aylanasimon, yarim aylanasimon bo'lib, uzunligi 8-10 mm, eni 6-7 mm, yassi, och yoki to'q qo'ng'ir rangli, yumshoq po'stli. Mevasi uchta chanog'ining yorilishidan yoki uzun va qisqa tirqish hosil qilishi natijasida ochiladi. Urug'ining suvda suzib yurish xususiyati mavjud [7].

Iris pseudacorus - xalq tilida "botqoq gulsafsari" deb nom olgan bo'lib, hozirgi kundagi areali juda keng - Yaponiya va Xitoy hududlarigacha tarqalgan. Shuningdek, O'rta yer dengizi bo'ylab Afrika, Eron, Turkiya, Suriyada ham uchraydi. XX-asrda u Shimoliy va Janubiy Amerika mintaqasida ham keng tarqalgan [6].

REFERENCES

1. Ашурметов О.А., Рахимова Т.Т., Рахимова А.Т., Ҳикматов Ш.Х. Экология. – Тошкент: Chinor ENK, 2008. –Б.47-48.
2. Баканова В.В. Цветочно-декоративные многолетники открытого грунта. –Киев: Наукова думка, 1984. –153 с.
3. Балабас Г.М., Буйко Р.А., Грашенков А.Е. Интродукция лекарственных, ароматических и технических растений. –М.-Л.: Наука, 1965.
4. Губергриц А.Я., Соломченко Н.И. // Лекарственные растения Донбасса. –Донецк: Донбасс, 1966. – С.100-101.
5. Дикорастущие полезные растения Крыма. –Ялта: 1971. –278 с.
6. Пратов У.П., Одилов Т. Ўзбекистон юксак ўсимликлар оилаларининг замонавий тизими ва ўзбекча номлари. –Тошкент: Фан, 1995.–39 б.
7. Зарубин С.И. *Iris pseudacorus* L. в пойме реки Чепцы // Бот. журн. -Ленинград, 1969. –№2 (54). –С.270-272.